

Motion till riksdagen 2010/11:Ju408

av **Lena Olsson m.fl. (V)**

Kriminalvården

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att halvtidsfrigivning av förstagångsdömda bör införas.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ge fler möjlighet till kontraktsvård och vårdvistelse.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda förändrade villkor för utökad frigång.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om fler intagna i halvvägshus.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om utslussningsstöd.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om kvinnor i Kriminalvården.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att genomföra Häktesutredningens förslag om prövning av restriktioner i häkten.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa ett förbud mot att placera barn i häkte.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en fängombudsman bör införas i Sverige.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda hur en särskild högskoleutbildning för kriminalvårdare kan skapas.

Fel! Okänt namn på

2 Halvtidsfrigivning för förstagångsdömda

Det finns kritik mot att kriminalvården blir mer och mer förvaring och mindre behandling. Vänsterpartiet sade nej till att flytta fram normen när villkorlig frigivning ska ske, till två tredjedelar av strafftiden. Detta bygger dels på insikten om inlåsningens skadliga verkan på den intagnes möjligheter att återgå till ett liv utan kriminalitet, dels på att vi tror att det är bra att tiden i fysisk frihet inom ramen för straffet kan användas till något positivt. Allt sedan reglerna ändrades har vi kämpat för ett återinförande av halvtidsfrigivningen.

Genom ett återinförande av villkorlig halvtidsfrigivning och genom att satsa de budgetmedel som då frigörs på en förbättrad kriminalvård finns stora möjligheter till förändring. En längre period där den dömda är villkorligt frigiven och står under Kriminalvårdens tillsyn har också ett egenvärde; då underlättas en övergång till ett liv i frihet och utan kriminalitet.

Vänsterpartiet anser att villkorlig halvtidsfrigivning bör återinföras men i detta läge väljer vi att lägga fram förslag om att den grupp som döms till frihetsberövande straff för första gången ska omfattas av reformen. Vänsterpartiet vill att de pengar som frigörs bl.a. används till en utökad och förstärkt programverksamhet, mer resurser till missbruksbehandling, satsning på sysselsättning och utslusningsåtgärder, satsningar på personalen, större möjligheter att anpassa kriminalvården för intagna kvinnor och satsning på särskilda personalkategorier. Behandlingsprogram riktade till dömda sexualbrottslingar och misshandlande män ska vara en viktig del av dessa resurser.

Viktigt är det också med stora tillskott till frivården som ansvarar för den delen av strafftiden som omfattas av villkorlig frigivning. Frivården måste få möjlighet att bygga upp sin organisation för den ökade arbetsbelastning det innebär med ett återinförande av halvtidsfrigivning. Normen om villkorlig halvtidsfrigivning bör alltså återinföras för alla men av praktisk hänsyn bör reformen införas stegvis med början med de förstagångsdömda. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

3 Intagna med missbruksproblem

Målsättningen måste vara att alla personer med missbruksproblem ska få hjälp innan de hamnar inom kriminalvården. En alltför hög andel av människor med missbruksproblem hamnar emellertid förr eller senare där. Vid ett mättillfälle den 1 oktober 2009 uppgav 49 procent av de intagna att de var narkotikamissbrukare och 19 procent att de hade ett alkoholmissbruk.

Det finns fler orsaker till att så många intagna har missbruksproblem. Den starkast bidragande orsaken är de stora nedskärningarna i välfärdsamhället i allmänhet och i synnerhet när det gäller missbruksvården inom ramen för kommuner och landsting. Samhället bör sträva efter att fånga upp människor

och hjälpa dem i ett tidigare skede. Vänsterpartiet har föreslagit att det införs en vårdgaranti för personer med missbruksproblem.

Långa fängelsevistelser är skadliga och kontraproduktiva när det gäller att anpassa människor till ett liv utan kriminalitet. Vi förespråkar därför större inslag av friare behandlingsformer, i synnerhet för personer med missbruksproblem. Ett problem har länge varit att få kommunerna att samarbeta med kriminalvården. Det är alltså ett problem att få kommunerna att skriva på de s.k. ansvarsförbindelserna, där kommunerna ska ta på sig kostnader för vården innan vården ska inledas. Det kan diskuteras om kommunerna verkligen ska ha möjlighet att neka att ta ansvar för medborgare som är i behov av vård.

Problemet med samarbete med kommunerna är tydligt när det är fråga om s.k. kontraktsvård, dvs. den vårdform som kan ersätta fängelse så länge den dömda följer sitt kontrakt och ”sköter sig”. En lösning kan då vara att låta frivården ta en större del av kostnaden, vilket i så fall kräver mer resurser. När domstolarna dömer till kontraktsvård kräver man dels att straffvärdet för brottet ligger under två år, dels att den föreslagna behandlingen är tillräckligt ingripande. Det senare innebär att öppenvård endast tillåts om straffvärdet ligger långt under två år, i annat fall kräver domstolarna slutenvård. Domstolarna bör här bli mer generösa i sina bedömningar och den enskildes vårdbehov bör stå i centrum. Det kan diskuteras om tvåårsgränsen verkligen fyller sitt syfte.

Samarbetssvårigheterna med kommunerna finns på samma sätt när det gäller s.k. vårdvistelse. Vårdvistelse innebär att den dömda får avtjäna slutet av sitt straff på ett behandlingshem. En del av lösningen på problemet är den förändring som Vänsterpartiet varit med och genomfört och som innebär att vårdvistelse kan påbörjas i ett tidigare skede, för att inrymma en större del av behandlingstiden under den tid som personen är kriminalvårdens kostnadsansvar. Det minskar eller tar i vissa fall rent av bort den kostnad som kommunerna måste bära efter att kriminalvårdens ansvar upphör. Vårdvistelse bör vidareutvecklas till att bli ett alternativ till fängelse i ett ännu tidigare skede. Om den intagne bedöms tillräckligt motiverad måste en behandling genom vårdvistelse alltid kunna påbörjas.

Ett annat problem är att föreskrifterna för vårdvistelser kan vara för restriktiva. Man kräver t.ex. att den intagne ska ha fått normalpermission på egen hand innan vårdvistelse påbörjas. Om orsaken till att man inte befinner sig i detta stadium är att man har missbruksproblem blir det en absurd tolkning. Kraven på att den som behandlas måste anses klara sin behandling för att få den bör också ifrågasättas.

Annat som behöver förändras är att om den intagne i samband med domen nekats kontraktsvård leder det till att det senare blir omöjligt att få vårdvistelse. Ett lyckat motivationsarbete bör kunna leda till vårdvistelse även efter nekad kontraktsvård.

Vad som ovan anförs om att ge fler möjlighet till kontraktsvård och vårdvistelse bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn

4 Förbättrad utslussning

Vänsterpartiet genomförde tillsammans med den tidigare socialdemokratiska regeringen och Miljöpartiet en rad förändringar för förbättrad utslussning från anstalt. En av dessa var möjligheten till s.k. utökad frigång, vilket innebär att man under kontrollerade former avtjänar sitt straff i sin bostad. Under denna tid krävs att man arbetar, utbildar sig, får behandling eller deltar i annan särskilt ordnad verksamhet. Enligt lag kan den som avtjänat minst halva sin strafftid, dock minst tre månader, komma ifråga. Lagen tillåter också att den utökade frigången förenas med elektronisk övervakning, s.k. fotboja, vilket också sker i de flesta fall. Även andra villkor vad gäller skötsamhet m.m. ställs upp.

Kriminalvården skriver i sitt budgetunderlag att misskötsamheten vid utslussningsformen varit mycket liten, och man gör bedömningen att man skulle kunna öka antalet intagna som får denna möjlighet om tidsgränsen när det gäller avtjänad strafftid sänktes. Vidare skriver man att detta är en kostnadseffektiv insats som frigör resurser, men att man självklart måste tillföra frivården resurser med en sådan förändring.

Även Brottsförebyggande rådet (Brå) konstaterar i en rapport *Utökad frigång och återfall* (rapport 2010:8) att misskötsamheten vid utökad frigång är låg och menar att man bör överväga mindre restriktiva villkor för utslussningsformen.

Vänsterpartiet bedömer att reformen med utökad frigång slagit mycket väl ut och att man bör gå vidare i linje med vad Kriminalvården och Brå skriver. Det bör utredas om villkoren för utökad frigång kan förändras. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Även reformen med halvvägshus har fungerat bra för dem som erbjudits detta. Dock har reformen inte slagit igenom lika stort som vi önskade. Det bör finnas stora möjligheter att utöka antalet klienter i halvvägshus. Regeringen bör därför vidta åtgärder för att detta ska möjliggöras.

Vad som ovan anförs om fler intagna i halvvägshus bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

En viktig del av utslussningen är självklart att det övriga samhället tar vid när strafftiden tar slut. Det krävs en bättre samordning än i dag för att förverkliga detta. Det bör utredas hur alla de resurser som finns inom missbrukarvården, socialtjänsten, Arbetsförmedlingen etc. kan samordnas på ett bättre sätt för att ge varje enskild individ ett relevant stöd i samband med frigivningen, ett så kallat utslussningsstöd. Stödet ska vara individuellt och insatserna ska vara riktade mot t.ex. fortsatt missbruksvård, arbetspraktik, utbildning och boende. Insatserna ska vara dokumenterade i en handlingsplan som skrivits under av den enskilde, kriminalvården och kommunen. Vad som ovan anförs om utslussningsstöd bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Kvinnliga intagna

Situationen för kvinnor som sitter i fängelse skiljer sig ofta från männens. De har t.ex. sämre fysisk och psykisk hälsa och allvarigare missbruksproblem. Dessutom är stigmatiseringen av kvinnor som dömts för brott ännu starkare än av män. Inte sällan har kvinnor barn som blir omhändertagna, vilket så klart kräver särskilda åtgärder. Inte sällan har också intagna kvinnor själva inom ramen för sitt eget missbruk och sin kriminalitet varit utsatta för grova brott så som våldtäkter och misshandel. Kriminalvården måste därför anpassas bättre efter de intagna kvinnornas behov. Vänsterpartiet har länge lyft fram frågor som rör kvinnor inom kriminalvården, och under förra mandatperioden gjorde justitieutskottet detsamma ("Uppföljning av kvinnor intagna i kriminalvården", 2009).

Justitieutskottet konstaterar i rapporten att för att nå samhällets mål att minska risken för återfall i brott behöver kriminalvård för kvinnor utformas utifrån ny modern kunskap. Rehabilitering av kriminellt belastade kvinnor måste utgå från kvinnors behov och förutsättningar. Mycket har skett men mer finns kvar att göra för att minska återfall i missbruk och brott. Enligt utskottet är det t.ex. nödvändigt att öka sysselsättningen för de intagna på anstalterna. Sysselsättningen som erbjuds kvinnorna måste enligt utskottet öka möjligheterna till arbete när de kommer ut i samhället. Det behövs också mer insatser för att fler intagna kvinnor ska kunna delta i arbetsmarknadsutbildningar. Även utvecklingen av lärcentrum på anstalterna är värdefull.

Utskottet framhåller också att även kvinnor ska kunna placeras i s.k. halvvägshus som ett utslussningsalternativ. För närvarande finns det inga halvvägshus för kvinnor. I ett halvvägshus vistas en intagen under eget ansvar i en miljö som är öppnare än den som finns i en öppen anstalt men får samtidigt stöd och hjälp av Kriminalvården och andra myndigheter. Av uppföljningen framgår också att den fysiska och psykiska hälsan bland många av de intagna kvinnorna är dålig. Utskottet anser att höga krav måste ställas på att tillgången till adekvat hälso- och sjukvård säkras så att de olika vårdbehov som kvinnor har kan tillgodoses.

Vidare konstaterades att förhållandena skiljer sig åt mellan anstalterna för kvinnor och anstalterna för män när det gäller t.ex. våld och hot mot medintagna och personal, upplopp, gängbildningar samt rymningar. Klimatet på kvinnoanstalterna är lugnare. Trots det har det inte gjorts någon åtskillnad i hur regler som tillkommit för att främja ökad säkerhet har tillämpats. Detta har fått till följd att omotiverade restriktioner och inskränkningar tillämpas på kvinnoanstalterna.

Proportionalitetsprincipen måste framöver få genomslag på så sätt att kvinnor intagna i anstalt inte beläggs med restriktioner eller inskränkningar som motiveras av händelser av ordningsstörning eller säkerhetsrisker som uppstått på anstalter för män.

Frågan om kvinnors situation inom kriminalvården bör prioriteras högre än i dag. Utskottet krävde ett helhetsgrepp för att bättre svara upp mot kvinnornas behov. Utskottet anser också att forsknings- och utvecklingsinsatserna om

Fel! Okänt namn på

kvinnor intagna på anstalt måste förstärkas och lyftas fram samt att resultaten av internationell forskning tas tillvara bättre. Utskottet skrev att man ville att regeringen rapporterar resultatet av utvecklingsarbetet med att anpassa kriminalvården efter intagna kvinnors behov till riksdagen. Vänsterpartiet delar denna uppmaning. Vad som ovan anförs om kvinnor i Kriminalvården bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Häkten

Sverige har fått kritik av Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling (CPT) för förhållandena på och lagstiftningen om de svenska häktena.

Ett område där kritiken varit mycket stark gäller de restriktioner som åklagare utfärdar i samband med häktningen. Dessa anses ofta vara slentrianmässiga, och i mycket stor utsträckning handlar det om fullständiga restriktioner. I Häktesutredningen (SOU 2006:17) föreslogs att åklagaren i samband med häktningsförhandlingen ska begära tingsrättens tillstånd för och motivera varje enskild restriktion som han eller hon vill ålägga den häktade. Dessa förslag välkomnades av många remissinstanser som såg dem som nödvändiga för att leva upp till de krav som ställts på Sverige.

I dag gäller att restriktioner endast kan prövas om den häktade själv begär det, vilket sker sällan.

Regeringen valde trots detta att inte genomföra förslagen när den nya fängelse- och häkteslagen togs fram. De menade att utredningsförslaget inte medför någon stor eller principiell ändring. Detta uttalande är häpnadsväckande eftersom utredningens förslag faktiskt innebär att man helt skiftade perspektiv i fråga om vem som ska ta initiativ till en omprövning. Häktesutredningens förslag om prövning av restriktioner i häkten bör genomföras. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det förekommer fortfarande i Sverige att barn, dvs. personer under 18 år, placeras i häkte under utredning och i avvaktan på förhandling i domstol. Det är ovärdigt ett land som skrivit under barnkonventionen att isolera barn i häktesceller. Det måste vara möjligt att lösa frågan om hur dessa barn ska tas omhand på ett mer värdigt sätt. Det bör införas ett förbud mot att placera barn i häkte. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

7 Fångombudsman

Det finns i dag en mängd internationella konventioner som reglerar förhållandena på fängelser och häkten samt skyddet för mänskliga rättigheter för interner. Dessutom innehåller vår grundlag flera rättigheter, vilka givetvis även gäller dem som sitter i våra fängelser.

Ett exempel på där det kan vara tveksamt om internernas grundläggande rättigheter respekteras gäller frågan om föreningsfriheten, som är en grundlagsfäst rättighet. När det gäller möjligheten att bilda förtroenderåd på våra anstalter begränsas den i dag till att gälla enskilda avdelningar i stället för gälla hela anstalten, vilket oftast är en förutsättning för att man ska kunna driva sina krav med någon som helst kraft. Ordningen med små förtroenderåd innebär också att de synpunkter som internerna vill framföra vanligtvis får framföras till avdelningschefen i stället för anstaltsledningen. Detta är en dålig ordning. Det som anförs som skäl för denna ordning är säkerhetsfrågor och att man vill förhindra kommunikation mellan avdelningar och vissa individer. Vänsterpartiet anser att det är tveksamt om det verkligen är möjligt att på detta generella sätt inskränka en av de viktigaste grundlagsfästa rättigheterna. När det gäller fångarnas nationella förtroenderåd kringskärs möjligheterna till organisering totalt.

Det måste finnas en kontinuerlig tillsyn när det gäller att fångars rättigheter ska upprätthållas. Det är ibland en svår uppgift att göra dessa avvägningar. Bedömningen när säkerhetskälen är på en sådan nivå att man kan göra undantag från rättigheterna är svår. I dag är det Justitieombudsmannen som är den som har det yttersta ansvaret för att fångars mänskliga rättigheter respekteras, men det är inte tillräckligt. Det behövs någon som aktivt kan arbeta för både interner, anstaltsledningar och Kriminalvårdsstyrelsen.

I Storbritannien har det införts en fångombudsman som arbetar med dessa frågor. Det har fått mycket positiva effekter för internerna, men även för anstaltsledningarna, och har bidragit till att en bättre fungerande verksamhet för alla parter. En fångombudsman bör införas även i Sverige. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8 Kriminalvårdens personal

Personalen är kriminalvårdens viktigaste resurs. Arbetet för en kriminalvårdare är mycket krävande och innehåller moment som borde förutsätta lång och krävande utbildning. En kriminalvårdare ska klara kontaktmannaskap, repressiva åtgärder samt motivering av hårt kriminellt belastade personer och personer med grava missbruksproblem på en och samma gång. Det finns i dag ingen relevant utbildning att tillgå utöver den som Kriminalvården själv erbjuder. Att Kriminalvården ska utbilda sin egen arbetskraft skapar problem eftersom verksamheten då får skötas av vikarier i stor utsträckning. Det är ingen bra utgångspunkt.

Ett så krävande yrke kräver en vidare utbildning än vad som kan erbjudas inom Kriminalvårdens egen försorg. En särskild utbildning skulle uppvärdera kriminalvårdaryrket. De problem som uppstår när kriminalvårdaryrket ofta ses som ett genomgångsyrke skulle minska. En möjlighet skulle kunna vara att skapa en särskild inriktning inom socialhögskolans regi under rubriken socialt arbete med inriktning på kriminalvård. Det bör alltså utredas hur en

Fel! Okänt namn på

särskild högskoleutbildning för kriminalvårdare kan skapas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 22 oktober 2010

Lena Olsson (V)

Bengt Berg (V)

Amineh Kakabaveh (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Marianne Berg (V)

Eva Olofsson (V)